

Torre Sobirana d'Horta

El palau Desvalls, patrimoni històric

La història del Laberint d'Horta és força coneguda pel públic en general, encara que no en la profunditat i el rigor que serien necessaris per poder prendre consciència del valor històric de tot aquest conjunt: palau del marquès d'Alfarràs o palau Desvalls. La història d'aquest indret està lligada als llinatges aristocràtics dels: Vallseca, Roger, Llupià i Desvalls, que alhora anirien units en diferents moments històrics als marquesats del Poal, de Llupià i d'Alfarràs.

Carlota Giménez

El desconeixement i la manca d'informació d'aquest indret prové sobretot pel que fa al palau, "quinta de recreo"... del marquès d'Alfarràs (en documentació antiga no es defineix d'una manera única i al segle XX freqüentment s'anomena *palau Desvalls*), que hi ha just a l'entrada del Parc del Laberint (terreny de considerables dimensions que era el jardí privat de la casa en qüestió, antiga torre Sobirana).

Pel que fa a la denominació de l'edifici existeix, en general, diferent terminologia segons l'època històrica, tipologia d'arquitectura i els usos que se'n feia. Palaus, cases grans, xalets, torres, palauets, "quintes de recreo", casa palau... són algunes definicions fetes servir per edificacions d'una tipologia i envergadura determinades. Segons alguns autors només és adequat denominar com a *palau* pel que fa al període de la baixa edat mitjana i edat moderna. Sempre destinats a residències d'individus que exercien un alt càrrec polític, administratiu o eclesiàstic. Cap al segle XVIII la documentació recull la denominació de *cases grans* per indicar habitatges aristocràtics, com per exemple les mansions aristocràtiques al centre de Barcelona. En aquesta època la denominació de *casa torre* feia al·lusió a la casa en l'heretat, que combinava l'ús agrícola i de finca de recreo o de plaer. Habitualment se situaven en viles apartades de la ciutat (que després hi van quedar anexionades), cosa que va ser molt comú en l'aristocràcia i l'alta burgesia en tot el segle XIX i començaments del XX. En aquestes cases, en les quals no hi faltava el terreny, era molt important la part del jardí, sovint dissenyat i executat per professionals qualificats. Els jardins del Laberint d'Horta van ser i són sens dubte els més espectaculars i magnífics de Barcelona. ⁽¹⁾

Actualment el Laberint com a espai públic té una freqüentació turística molt important pel prestigi que ha adquirit amb els anys. En canvi el palau (que no cal

oblidar-ho, està construït a l'entorn de la torre Sobirana d'època medieval), resulta invisible, deixat, mig ruïnós i sense documentació massa a l'abast. D'ençà que va deixar de pertànyer als Desvalls ha quedat del tot de banda de les intencions de manteniment. Fins i tot a la Carta arqueològica de Barcelona ⁽²⁾ en la intervenció corresponent que es va fer en el seu moment, apareix només la descripció de la torre medieval amb les transformacions d'aquells segles, però sense esmentar res de l'edifici refet a meitat del XIX. Sempre es parla dels jardins del Laberint sense citar cap edificació principal.

En l'època daurada de la que anomenen "Torre d'Horta", en temps de Joan Anton Desvalls d'Ardena, es van produir diverses

El palau, els jardins i totes les possessions dels Desvalls a Horta serien sempre la propietat més valorada per la família

visites aristocràtiques i règies. Les principals: l'any 1802 el rei Carles IV amb la reina Maria Lluïsa de Borbó, Ferran VII el 1828 i el rei Alfons XIII en dues ocasions quan es van celebrar festes i esdeveniments socials per a l'alta burgesia i l'aristocràcia. En totes aquestes ocasions només es fa esment dels jardins, i edificacions i ornamentacions annexes. Fins a meitat del segle XIX molt probablement la torre Sobirana seria un recinte més aviat secundari, però després s'anirien fent remodelacions fins a l'edificació que es va completar a meitat del XIX.

El palau, els jardins i totes les possessions dels Desvalls a la finca d'Horta serien sempre la propietat més valorada per la família.

LA TORRE SOBIRANA D'HORTA

La datació de la torre de defensa és entre els segles XI i XII encara que només es té documentació de finals del segle XIII, quan

era anomenada *torre d'Horta o de Dosrius* època en què els propietaris d'aquesta fortificació i terres eren la família noble dels Rosanes. Durant el segle XIV van seguir diverses vendes.

El jurista Jaume I Vallseca va comprar tota la possessió l'any 1377. En els documents de venda especifica tot el que hi consta a la venda: "la torre i fortalesa, homes i dones, amb tots els seus masos, bordes, dominis directes, censos, usos, agrers, senyoria i altres drets i servituds, boscos, muntanyes, garrigues, pastures i deveses...". La torre Sobirana i els seus dominis eren un veritable feu i la compra per part de Jaume Vallseca seria alhora per establir-hi una residència d'estiu i un centre de percepció de rendes. Era freqüent que l'alta burgesia barcelonina comprés propietats rurals a prop de la ciutat per establir la seva residència d'estiu i per tenir un lloc d'aixopluc en èpoques d'epidèmies o revoltes.

El 1495 Miquel de Vallseca va ser l'últim de la família que va posseir la torre Sobirana ja que, sense fills mascles es va extingir el cognom. La seva filla Isabel de Vallseca (1549-1588) es va casar amb Miquel Joan Roger (1544-1782), i a partir d'aleshores l'herència va passar als Roger, i així la torre Sobirana va canviar de família. Però un net seu, Baptista Roger (1602-1643) va haver de vendre i alienar possessions entre les quals hi havia la torre Sobirana, que va vendre el 1623 en carta de gràcia, és a dir, amb la possibilitat de recuperar-la, al capítol de la Seu de Barcelona. Els canonges de Barcelona no van tenir la propietat massa temps; només vint-i-quatre dies després la van vendre a Gabriel Onofre Rossell. El nou propietari hi va fer diverses millores perquè la torre Sobirana estava en un estat molt precari. L'any 1699, Manuela de Roger i Delpàs (1667-1708), neta de Baptista Roger, que estava casada amb Carles de Llupià i Vilanova (1631-1695), va recuperar la torre Sobirana tornant-la a comprar.

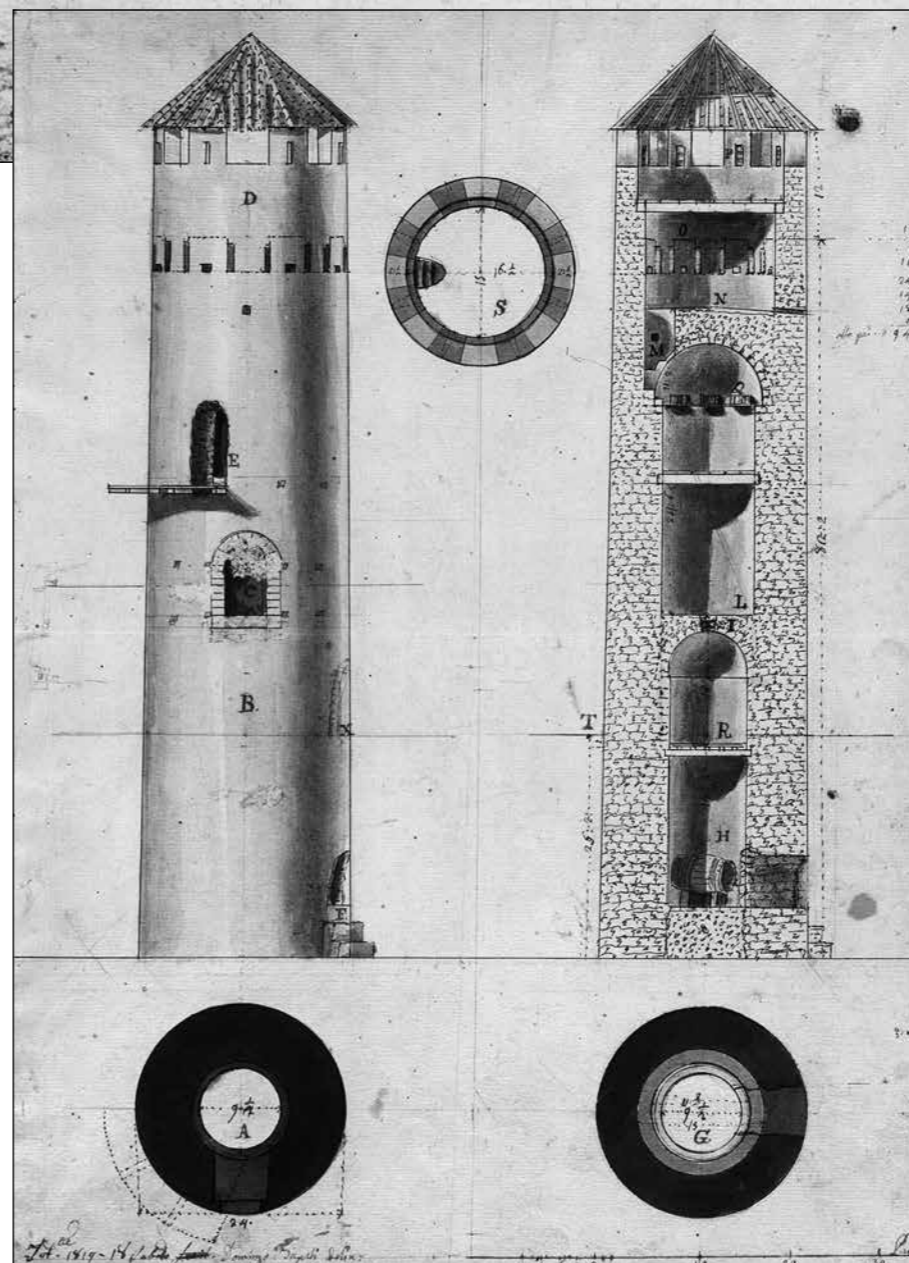
El 1903 Francesc de Bofarull i Sans, historiador i arxiver, ⁽³⁾ descriu d'aquesta manera la torre Sobirana: "Cuando la referida finca pasó a los antecesores del Sr. Marqués [es refereix a Joan Anton Desvalls i d'Ardena], se la denominó torre de Lupià por existir la torre mencionada junto a la casa d labranza y otros cuerpos de edificio que fueron modificándose paulatinamente.

Data la torre de gran antigüedad y según los documentos que se custodian en el archivo del Sr. Marqués, tomó posesión de aquella fortaleza el jurisconsulto Jaime Vallsecha en 1377" ... "Esta torre en su principio se encontraba aislada y sin edificios para habitaciones en su contorno; la puerta de entrada se hallaba a cuarenta palmas del suelo y se ascendía a ella por medio de una escalera portátil de cuerda

A dalt, el palau Desvalls a principis del segle XX.

A sota, la torre Sobirana segons les reformes projectades per Domenico Bagutti el 1819

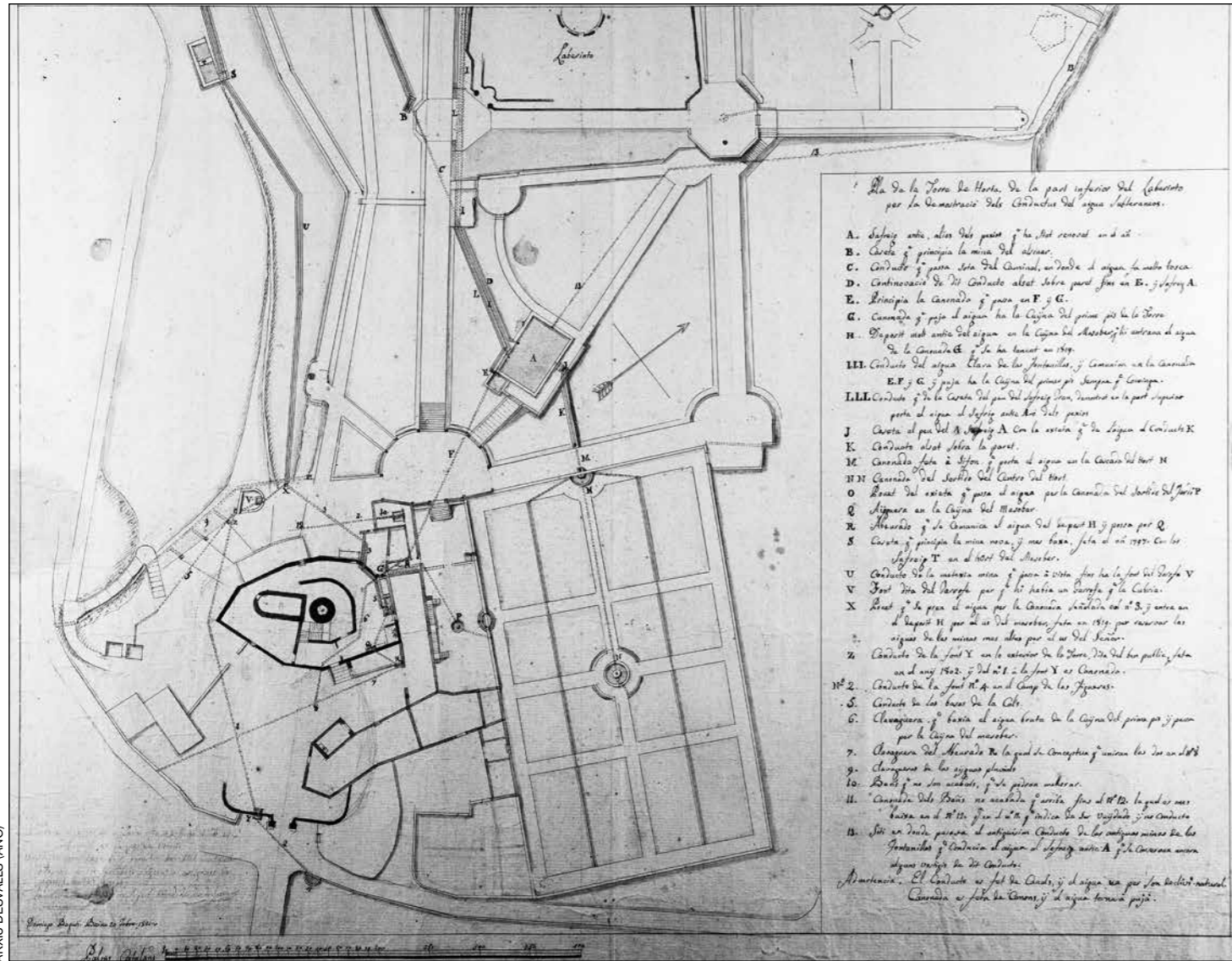

ó madera; en su primera bóveda ó techo había un agujero circular á propósito para escondrijo; estaba rodeada de aspilleras y terminaba con una especie de terrado cubierto expreso para defensa. Próximo a la torre existía un edificio en forma de templo que posteriormente quedó amalgamado con otros que fueron construyéndose."

Els Llupià eren un llinatge originari d'aquesta població de la comarca del Rosselló amb un primer membre documentat, Berenguer Arnau de Llupià de l'any 1088. En aquesta època les famílies de rang aristocràtic van abandonar el costum germànic d'utilitzar el nom del pare i adoptaven un topònim del lloc o terme d'on eren originaris. El castell de Llupià va donar origen a la nissaga que va adoptar la denominació com a cognom.

Al segle XVIII va quedar una única branca dels Llupià i el 1702 el rei Felip d'Anjou va convertir el feu de Llupià en marquesat a favor de Carles de Llupià i de Roger (1671-1723), en recompensa pels serveis prestats. Amb la mort del cinquè marquès, Josep de Llupià i Marimon (1690-1771) sense descendència masculina, l'herència familiar va recaure en Maria Manuela d'Ardena i de Llupià que es casaria el 1730 amb Francesc Desvalls i Alegre.

En l'inventari que es fa dels béns del patrimoni Llupià el 1771 consta que "Fora de

Una part del plànol del projecte dels jardins del Laberint i la torre Sobirana, 1821

la ciutat de Barcelona, s'esmenta 'la casa y heretat [...] en lo terme de Sant Joan d'Horta' que consisteix en la 'gleva ahont està situada dita torre' amb camps, bosc, pineda, bosquets i un gran bosc a Cerdanyola. Es diu que en el barri de la torre existeix una capella..."⁽⁴⁾ El 1819 Joan Anton Desvalls i d'Ardena encarrega a Domenico Bagutti la transformació de la vella torre Sobirana, que l'arquitecte va fer rematant la torrassa amb merlets per accentuar els seu aspecte medieval.

Narcisa de Sarriera, vídua d'Antoni Miquel Desvalls el 1829 va fer reformes i canvis arquitectònics en les residències principals de Barcelona i Horta. Pel que fa a Horta, s'efectua una renovació a la vella torre Sobirana on intervenen diferents mestres artesans amb Jaume Brossa com a mestre d'obres. Els treballs van ser: "fer menjador ovalat, rectificar y adresar totes las pesas de frente de casa, alsar y engrandir los portals de dites pesas, fer quatre balcones y sinch finestres [...] y altres adops enterament necessaris". El programa constructiu va incloure la façana, les dues galeries que delimiten el clos i la construcció del pave-

CRONOLOGIA DE LA CONSTRUCCIÓ DELS JARDINS DEL LABERINT

1793-1794 Realització del pla hidràulic, excavació de mines i construcció del gran safareig pels mestres Josep Pla, Jaume Valls i Andreu Valls.

1794-1800 Esplanació i construcció de les terrasses, passejos, escalinates, fonts i cascades del jardí neoclàssic. Construcció del laberint. Obra dels mestres Josep Pla i Andreu Valls.

1801-1802 Domenico Bagutti realitza els templets, palauet i altres obres ornamentals del jardí neoclàssic.

1853 Construcció del Jardí romàntic per Elies Rogent (en temps de Joaquim Desvalls i de Sarriera).

L'obra dels jardins estava acabada el febrer de 1801 i el seu cost va ser de 14.393 lliures, 5 sous i 1 diner.

Domenico Bagutti (1760-1837) era un enginyer nascut a Rovio, a la Suïssa italiana, d'on va fugir a causa de les guerres napoleòniques. En aquella zona helvètica hi ha molta pedra i Bagutti formava part d'una tradició de picapedrers itinerants ja des de l'època de l'arquitectura romànica. El marquès de Llupià el va contractar a començaments del XIX perquè es fes càrrec de les qüestions més tècniques del disseny dels jardins de la seva propietat de la torre Sobirana, sobretot d'allò referent a l'arquitectura hidràulica i el disseny de tot el proveïment d'aigua. En els Jardins es va recrear la natura en un univers personal il·lustrat i classicista expressat en símbols de la mitologia clàssica.⁽⁶⁾

lló d'entrada de la finca, avui dia inexistent. Amb això es donava a la torre Sobirana un aspecte senyorial en consonància amb els jardins.⁽⁵⁾

Els jardins del Laberint

Malgrat que Joan Anton Desvalls d'Ardena entre 1790 i 1791 va ampliar la torre Sobirana amb una galeria neoclàssica amb el jardí ornamental immediat a la casa, no va tenir massa en compte aquest edifici, que era el principal de la finca. El seu interès primordial va ser bastir en diverses etapes els jardins i les edificacions que es transformarien en els magnífics jardins del Laberint.

Els jardins del Laberint van ser un marc de natura domesticada, elegància, bellesa ornamental, i motiu de lluïment i prestigi pels aristòcrates propietaris. Fins a meitat dels anys trenta del segle XX, a part de les visites i festes social amb l'aristocràcia i alta burgesia del moment, van ser escenari d'esdeveniments socials i culturals de molta volada.

Joaquim Desvalls i Sarriera va dur a terme l'ampliació del jardí, el 1853, encarregant-t'ho a l'arquitecte Elies Rogent que va construir el canal navegable, el jardí romàntic, la cascada, una ermita i un fals cementiri. Es va triar la part obaga per aquest nou conjunt i l'aigua continuava sent la part primordial del jardí. Tots els seus elements evocaven sensacions romàntiques i melancòliques.

ELS DESVALLS

La família Desvalls tenen els seus orígens en una família de ciutadans de la mà major de Lleida, és a dir, patricis enriquits en activitats mercantils, que apareixen documentats a partir de meitat del segle XIII. La branca familiar, que amb el temps serien marquesos del Poal, Llupià i Alfarràs, descendeix de Bertran de Vall, jurista que va ser vicecanceller de l'Audiència de Pere el Cerimoniós. Va comprar les senyories del Poal (1365) i Gimènells (1367) i els seus descendents –que van prendre el cognom Desvalls– van ser cavallers, membres del consell general de la Paeria i paers en cap durant deu generacions.

Anton Desvalls i de Casdtellebell.

A mitjan segle XVII encara eren cavallers i donzells de les terres de Ponent. Anton Desvalls i de Castellvell (1628-1685), militar professional, senyor del Poal i de Gimènells: els avatars familiars el duen a la ruïna. Decidí llavors allò que feien molts cavallers del seu temps: casar-se amb una dona rica i posar-se al servei del rei en la milícia. Va deixar de residir a la Lleida dels seus avantpassats i es va establir a Barcelona a partir el 1658. Uns anys després es casava a la Ciutat Comtal amb

Agnès de Vergós i de Bellafilla, una vídua rica. Va viure els moments convulsos d'enfrontaments militars de les monarquies espanyola i francesa i la revolta dels Segadors entre d'altres.

Joan Josep d'Àustria, fill bastard del rei Felip IV, va ser virrei de Catalunya de 1652 a 1656 i va tenir gran relació amb Anton Desvalls del qual n'era protector. Amb edat una mica avançada per combatre s'integra com a voluntari mobilitzat i resulta ferit en una batalla. Gràcies al seu protector rep una pensió reial i rep el privilegi de Noble del

Joan Josep d'Àustria, fill bastard de Felip IV, gran protector dels Desvalls. A sota, escut familiar dels Desvalls

Principat el 1681. Això representava un ascens molt important en la jerarquia militar. Va ser l'últim Desvalls sepultat a la cripta familiar de la catedral de Lleida. La disposició testamentària del finat va ser nomenar la seva esposa hereva universal lliure i sense limitacions, en comptes de deixar-la com a usufructuària vitalícia com era costum.

Això va permetre que uns anys després ella mateixa en fer testament, encara que seguint els encàrrecs rebuts del seu difunt marit, disposés el repartiment de l'herència resolent així els patrimonis dels Desvalls i els Vergós i l'establiment les clàusules distributives entre els fills, que n'eren nou i un fora del matrimoni. Anton Desvalls i de Vergós, el primogènit, va ser l'hereu universal.

Els germans Anton i Manuel Desvalls i de Vergós

va ser el primer Desvalls que ja no va tenir residència a Lleida i que va perdre el dret a decidir políticament al municipi i per això no tindria un seient al Consell General de la Paeria. El 1692 es va casar a l'església de Santa Maria del Pi, de Barcelona, amb Maria Antònia d'Alegre i de Càrcer. Van fixar el domicili al carrer d'Escudellers, de Barcelona, però residien llargues temporades al castell del Poal, com tots els Desvalls. Tot i constar resident a Barcelona i formar part de la Diputació del General i del Consell de Cent no li va ser fàcil la integració a la vida política.

En la contesa bèl·lica de la Guerra dels Nou Anys (1689-1697) va resultar la destrucció de bona part de l'arxiu familiar dels Desvalls. Recobrades les restes que van quedar, Anton Desvalls el va fer inventariar per un notari, resultant el manuscrit que va servir de base al seu fill i successor per escriure el primer *Speculo* quan va tornar de l'exili.

La mort el 1700 del rei Carles II sense descendència i la conveniència de les corones francesa i espanyola de nomenar successor Felip d'Anjou, net de Lluís XIV, va provocar una fort rebuig a Catalunya pel sentiment antifrancès després de tants anys de guerres i devastació dels exèrcits francesos a Catalunya. Inicialment els Desvalls i d'altres membres de l'estament noble va optar per desaparèixer fins a veure com transcorrien els esdeveniments. Anton Desvalls va rebre la convocatòria del rei Felip V (IV segons la numeració dels comtes de Barcelona) per assistir a la Cort General de Catalunya convocada a Barcelona el 9 de setembre de 1701. En la clausura de les Corts el rei atorgava mercès nobiliàries als cavallers que creia addictes a la corona. Els Llupià i els Ribes en resultaren beneficiats amb els marquesats de Llupià i d'Alfarràs respectivament. Anton Desvalls no se'l va creure mereixedor d'aquest benefici. En aquell moment es va instal·lar al castell del Poal des d'on seguia les lluites entre els Àustria i els Borbó.

El 1703 va ser investit a Viena l'arxiduc Carles d'Àustria com a rei d'Espanya, candidat de la Gran Aliança, contra les dues corones borbòniques (França i Espanya).

Manuel Desvalls i Vergós

Catalunya es va comprometre amb la causa austriacista i els germans Anton i Manuel Desvalls, coronels ambdós, van encapçalat el pronunciament contra Felip V a favor del rei Carles III l'Arxiduc i van participar de manera activa en la Guerra de Successió. Anton Desvalls va rebre el títol de marquès del Poal el 1706, concedit per l'arxiduc Carles d'Àustria. El setge de Barcelona per part de l'exèrcit borbònic va començar el juliol de 1713. Els germans Desvalls van estar al capdavant de multitud d'accions bèl·liques de defensa de la causa austriacista. Després de la capitulació de Barcelona el 1714 i la derrota davant Felip V, van haver d'exiliar-se a Viena per la seva fidelitat a la casa d'Àustria, convençuts que era l'única dinastia que podia haver respectat l'autonomia dels diferents regnes d'Espanya. L'imperi dels Habsburg (Àustria) va obrir les fronteres als emigrants i exiliats espanyols (uns 30.000). Molts, però, van anar a parar a Itàlia per mantenir-los en antigues possessions espanyoles. Per anar a Viena calia la llicència de la cort. Els germans Desvalls van passar uns mesos a Itàlia abans no van poder anar a Viena. El 1724 Anton Desvalls i de Vergós va fer el seu darrer testament en favor dels seus fills Francesc (instituit com a hereu universal) i Manuel, i el seu germà Manuel. Va morir aquell mateix any. El seu germà Manuel no va tornar mai a Catalunya i va seguir la carrera militar durant els regnats de l'emperador Carles VI i la seva filla Maria Teresa. Va morir el 1774 a l'edat de 100 anys.

Francesc Desvalls i Alegre, el fill primogènit d'Anton Desvalls, Francesc Desvalls i Alegre (1700-1774), com hereu universal del seu pare havia de fer efectives les seves últimes voluntats, però les disposicions eren de difícil compliment si no recuperava el patrimoni deixat a Catalunya. S'havia passat divuit anys a la cort reial de Viena i el 1725 va tirar endavant una primera mesura sobre el seu patrimoni català. Va nomenar la seva tia Manuela Desvalls

Vista general del castell de Cardona

i de Vergós, monja del Cister, procuradora i administradora general amb facultat per reclamar i prendre possessió dels béns confiscats. L'ambient polític entre Àustria i Espanya era favorable (Tractat de Viena de 1725) i la devolució dels béns segrestats del Poal, de Gimènells i de la resta del patrimoni van ser retornats al seu legítim propietari. Diferents litigis i deutes encara pendents van haver de ser solucionats en el retorn de Francesc Desvalls a Catalunya el 1732.

Després de posar en ordre la hisenda familiar es va dedicar als afers de l'administració interna. L'inquietava la continuació del seu llinatge perquè se li havia encomanat la missió de recuperació de la memòria dels Desvalls per continuar-la amb els seus descendents. Calia recobrar la posició de la seva família com era abans de la guer-

Francesc Desvalls es va dedicar a traçar la geneologia familiar i a descobrir la memòria del seu llinatge

ra. La tasca no era fàcil davant la monarquia absoluta borbònica degut el seu pasat familiar: era un noble austriacista en la Catalunya borbònica. El primer que va fer va ser la recuperació de l'arxiu familiar (llibres i escriptures) que el seu pare va deixar a Barcelona sota la custòdia de la seva cunyada Maria Ignàsia de Francolí i Alegre. Es va dedicar a traçar la geneologia familiar i a descobrir la memòria del seu llinatge en base a documentació de l'arxiu. Volia posar en ordre les dades obtingudes sobre la seva ascendència i documentar la seva hisenda. Era un home culte i es va disposar a escriure la història familiar.

Hi havia una tradició notarial molt arrelada a Catalunya: els *Speculo* o Llibres Mestres, un dels documents més comuns dels arxius familiars i patrimonials. Francesc Desvalls va escriure dos *Speculo* del seu puny i lletra. El primer, de 1734,

és un manuscrit de 100 folis i una portada amb un escut heràldic amb els quatre quarts dels cognoms Desvalls, Vergós, Alegre i Càrcer i la genealogia dels Desvalls: *Especulo de la hazienda del Illustre Don Francisco Desvalls y de Alegre, marqués del Poal, gentilhome de càmera de Sa Majestat Cezarea*, en un català molt correcte per una persona que havia viscut vint anys a l'estranger. Francesc Desvalls va continuar la seva recerca dels orígens familiars anant a parar a historiadors i arxiviers per aconseguir un treball rigorós i científic. El 1770 escriu l'*Speculo o Llibre de Successions, rendes y notes de la casa de Desvalls* relat molt d'autobiogràfic amb un to personal i gens ampul·lós. Hi surt reflectida la trajectòria vital d'un home marcat pel drama de la guerra, la derrota i l'exili i molt preocupat per les mancances d'una memòria familiar i personal que tenia incompletes.

Després de recuperar el patrimoni dels Desvalls va demanar al rei d'Espanya la confirmació del marquesat del Poal, segons el que estipulava la Pau de Viena. Disposava d'un document signat per l'emperador Carles perquè es pogués beneficiar de l'amnistia i recuperar el títol. Però a Francesc Desvalls se li demanava el pagament de les taxes que amb la monarquia borbònica calia pagar per una reforma del règim tributari de la noblesa dels regnes de la Corona d'Aragó i que tots van passar a ser de *Castilla*. Es va negar a pagar aquestes taxes de la nova legalitat borbònica, per això mai no va ostentar el títol del marquesat del Poal, que no els va ser rehabilitat fins a dues centúries més tard: el 1921, per Alfons XIII.

El 1739 es va casar amb Maria Manuela d'Ardena i de Llupià. Tindrien dotze fills, que no tots arribarien a l'edat adulta, i l'hereu seria Joan Anton Desvalls. Aquest enllaç matrimonial va representar un ascens de rang de la família Desvalls, que a partir d'aleshores va avantposar el títol de marquesos de Llupià al seu propi, de marquesos del

Poal. La superioritat de renda dels Llupià va ser un encimbellament dels Desvalls que va comportar un augment considerable del seu nivell de vida. Alhora, el matrimoni Desvalls Llupià va significar una rehabilitació del bon nom de la família Desvalls en el nou ordre borbònic. Els Llupià havien donat suport a Felip IV durant la Guerra dels Segadors i van ser partidaris de Felip d'Anjou a qui devien el marquesat. Francesc Desvalls va morir el 1774 a la seva residència de Barcelona i va ser enterrat a la cripta de la nova església parroquial de Sant Joan Baptista, del Poal.

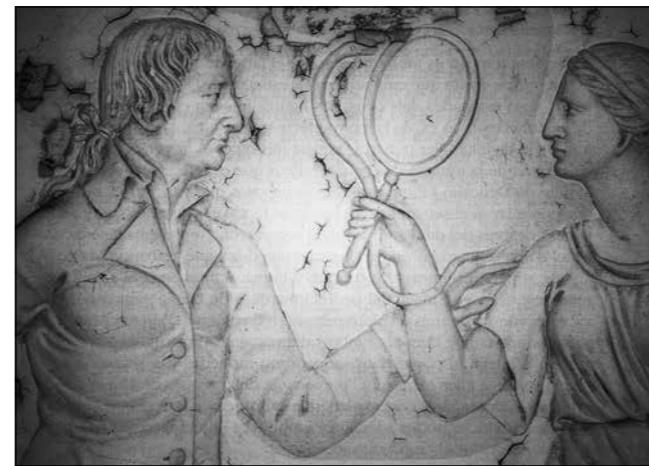
El treball de recuperació de la memòria familiar seria continuat pel seu fill gran, Joan Anton Desvalls i encara en una petita part per Joaquim Maria Desvalls Sarriera, el seu besnet.

Com ja s'ha esmentat anteriorment, el 1771, en morir el cinquè marquès de Llupià sense descendència directa ni successió masculina, va heretar el títol l'única descendent directa del primer marquès: Maria Manuela d'Ardena i de Llupià, com a sisenam marquesa de Llupià.

Joan Antoni Desvalls i d'Ardena. A la següent generació, Joan Anton Desvalls i d'Ardena (1740-1821), l'hereu, va resultar afavorit per la fortuna per diverses circumstàncies; d'una família noble de segon rang va passar a ser un dels aristòcrates més rellevants del seu temps. Va heretar el marquesat de Llupià per part de la seva mare i amb això va esdevenir hereu dels Llupià, dels Icard i dels Roger. El 1769 contrau matrimoni amb Maria Teresa de Ribes-Vallgornera i d'Olzinelles (1740-1796), pubilla i última hereva de Pere Ribes-Vallgornera i de Boixadors (llinatge que des de 1702 posseïa el títol de marquès d'Alfarràs que li havia concedit Felip V) i hereva única de tres famílies molt importants: els Ribes, els Boixadors i els Olzinelles.

Sota la direcció dels pares jesuïtes va rebre un sòlida formació, des de la cultura clàssica i el llatí fins a la física i les matemàtiques; llengües modernes, història, filosofia, música, belles arts, història natural, meteorologia, geologia i botànica. Era posseïdor d'una important biblioteca i va escriure tractats sobre les causes dels terratrèmols en *Disertación sobre los terremotos*, de 1783, en resposta al fort impacte que va produir a la societat els terratrèmols d'aquell any de Lisboa i Sicília.

El matrimoni va tenir catorze fills. La marquesa d'Alfarràs moriria el 1796 i es passaria la majoria de la seva vida matrimonial, de dol o encinta. Les filles, la majoria varen ser religioses i els homes van

Joan Anton Desvalls i Ardena i la musa Geni en un fris que presideix el temple neoclàssic del Laberint

seguir la carrera militar, la majoria de l'Orde de Malta. Aquest matrimoni va acabar de consolidar el prestigi i el patrimoni de la nissaga i la integració plena en l'estament de l'alta noblesa barcelonina. Les possessions del marquesat d'Alfarràs a Horta, aportades per l'esposa del marquès de Llupià, van propiciar la construcció de la residència d'esbarjo a la torre Sobirana d'Horta. Reunint els tres marquesats, de Llupià, del Poal i d'Alfarràs amb les seves herències respectives, van arribar a encapçalat un domini format per tretze senyories jurisdiccionals a Catalunya, el Rosselló i l'Aragó.

Joan Anton Desvalls va ser un dels nobles més potentats, influents i prestigiosos del seu temps. Personatge de gran importància pel que fa a Horta. Molt culte i amb gran sensibilitat artística. Gran filantrop pre-

Carrossa del marquès d'Alfarràs a la plaça de la Catedral pel Corpus de 1964

ocupat per l'engrandiment i progrés de Barcelona i Catalunya en general. Regidor de Barcelona a partir de 1789, comptava amb un gran respecte per part de l'opinió pública. Va disfrutar d'altres distincions i càrrecs. Es va moure en ambients polítics i intel·lectuals i va promoure iniciatives per crear centres impulsors del coneixement. Va ser un veritable personatge de la Il·lustració. Fundador i membre de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts, va formar part de les juntes fins 1799. Va ser una de les persones més influents en el funcionament de l'Acadèmia als inicis de la

seva existència. Va participar en moments políticament convulsos com la defensa en la Guerra del Francès (1808-1814). El 1812 va ser elegit com a representant a les Corts de Cadis, però pel seu mal estat de salut no s'hi va poder incorporar.

Va ser marquès d'Alfarràs des del mateix dia del seu casament (i així era reconegut), encara que segons el dret nobiliari era únicament marquès consort de la seva esposa i va ser el setè marquès de Llupià des que el va rebre de la seva mare a la mort d'aquesta. Ha passat a la història com a científic i constructor, junt amb l'arquitecte Domenico Bagutti, dels jardins neoclàssics del Laberint d'Horta. Va ser l'obra més personal i a la que va dedicar més esforços. A partir de 1790 encarregà també la construcció d'una *loggia* (galeria oberta formada

Grup familiar dels Desvalls i d'Amat, a primers del XX. Joan Baptista Desvalls i d'Amat, dret a l'esquerra. Lluís Desvalls i d'Amat vestit de militar, amb d'altres germans i germanes i la mare Maria Mercè d'Amat i Sarriera, amb vestit fosc

per columnes o pilars que sostenen arcades, situada donant a una o a dues de les façanes d'un edifici) per ampliar antiga edificació senyorial. "L'ala projectada, segons es veu a l'alçat, era un sobri edifici amb una harmoniosa façana clàssica i una superba escalinata que descendia a l'hort. Per poder fer l'ampliació, el marquès va comprar la servitud de vistes de la casa veïna de Joan Vallhonestà -un emfiteuta de la finca-, el qual es comprometé a 'no poder obrir finestra ni altra obertura alguna en la golfà de ma casa que mira al pati de la torra del dit senyor marquès per la part de tremontana sobre una galeria que al present fa construir lo mateix senyor marquès a la part que va al hort de dita sa casa o torra, la qual arriba fins la paret de ma casa'. Es desconeixen les raons que van interrompre el pla original perquè la construcció que existeix avui en dia -alçada a mitjan segle XIX- no és la del projecte del marquès. Tampoc no feu l'escalinata en el lloc original, però en contrapartida s'executaren els encisadors jardí dels boixos i jardí de les flors, uns espais de transició entre la casa i el parc. L'any 1792 el marquès ja atorgà el primer contracte de manteniment de l'hort i el jardí a l'hortolà Antoni Delvalet." (7)

En els últims anys de la dècada del segle XVIII la família Desvalls arribava a la cúspide de riquesa i influència. El marquès de Llupià i d'Alfarràs va comprar el 1798 una carrossa al comte Gian Luca Pallavicini, de Bolonya, que va ser transportada fins a Barcelona per mar el 1802. És un carruatge de gran gala ornamentat amb plafons pictòrics amb diverses escenes de l'*Illiada* d'Homer. Va ser construït pel mestre bolonyès Simo-

ne Venturi. Provocava gran expectació a Barcelona cada vegada que els marquesos l'exhibien. Era el més sumptuós de la ciutat i els marquesos el cedien regularment per a grans esdeveniments, com les entrades de la família reial i les processons del Corpus. Actualment pertany a la col·lecció privada del marquès d'Alfarràs.

Antoni Miquel Desvalls i de Ribes, (1773-1821), l'hereu, va rebre la carta de successió del marquesat d'Alfarràs el 1797 convertint-se en el cinquè marquès. El pare encara era marquès de Llupià. Li traspasaria el marquesat a la seva mort. Obeint la disposició testamentària dels seus avis va preferir el cognom Ribes al de Desvalls, per això a la major part dels documents consta com a Antoni Miquel de Ribes i Desvalls. Es va casar el 1800 amb Narcisa de Sarriera i Despujol, rica hereva d'una família aristocràtica de Girona.

El marquès va prendre possessió del càrrec de regidor de Barcelona l'abril de 1821. L'agost d'aquell any les autoritats sanitàries van rebre l'avís d'unes morts sospitoses en una fragata napolitana i un bergantí procedent de l'Havana. Es van produir més morts procedents de Cuba. Es va confirmar una epidèmia de febre groga. Al setembre es va aïllar sanitàriament tot el pla de Barcelona. Les autoritats polítiques i les famílies benestants van abandonar la capital. L'esposa i el fill d'Antoni Miquel Desvalls van fugir cap el palau de Solterra, a Girona. Ell es va quedar a Barcelona en compliment del seu deure i va morir el 20 de setembre, víctima de la febre groga. Se'l va sepultar de pressa en un taüt sense orna-

ments, on s'hi va passar dos anys fins que va ser enterrat a la cripta del palau del marquès d'Alfarràs, al carrer d'Anselm Clavé (abans del Dormitori de Sant Francesc). Junt amb ell van morir diversos servidors i criats i alguns regidors. El Consistori va honrar els regidors morts amb un opuscle que lloava el seu sacrifici i al cementiri del Poble Nou hi ha un monument que els recorda. L'epidèmia va produir 8.846 víctimes que van ser sepultades en fosses comunes obertes al nou cementiri d'extramurs a Sant Martí de Provençals. La vídua Narcisa de Sarriera va haver de prendre les regnes de l'administració dels Desvalls. N'era usufructuària i tutora única del seu fill i hereu, de divuit anys.

L'abril de 1822 es va realitzar a Barcelona l'inventari dels béns relictos d'Antoni Miquel Desvalls. Per primer cop s'inclou en un únic registre les tres hisendes unides en la família: Desvalls-Masdovelles, Llupià i Ribes. La finca del Laberint es descriu com "tota aquella casa y heretat ab sas terres, honors y possessions drets y pertinències que lo difunt señor marquès posseïa en dit terme de San Joan de Horta la qual consisteix en lo següent: en una porció de terra de gleba ahont està situada dita torra part horta ab sos jardins, safreys y aygua viva ab alguns tarongers y altres arbres part viña plantada y part de bosch herm". Relaciona també el bosc dit de Sant Cebrià "ahont està situada la hermita del mateix sant". La marquesa vídua va haver de viure l'abolició antisenyorial del Trienni Liberal, el retorn de Ferran VII i la monarquia absoluta amb la recuperació de tots els drets senyorial, però el règim

senyorial ja començava la seva decadència. Va morir el 1830 sense poder veure un net que assegurés la successió.

Joaquim M. Desvalls i Sarriera (1803-1883), l'únic fill de Narcisa de Sarriera, va seguir amb els títols de Llupià i Alfarràs. Es va casar amb Maria Concepció de Caramany i de Camps. En la vida del nou marquès li va tocar conduir la seva casa durant la definitiva transició de l'ordre estamental de l'Antic Règim a la societat burgesa. La missió del matrimoni d'aportar descendència per seguir la nissaga no es veia recompensada, ja que diversos nadons no van superar els primers mesos de vida. A finals de 1830 van adoptar una nena a la casa dels expòsits a l'Hospital General.

Els marquesos d'Alfarràs a l'hivern residien al palau de Barcelona i a l'estiu a la torre del Laberint, a Horta. El 1832 hi van rebre la visita de la infanta Maria Amàlia de Borbó-Dues Sicílies, germana de la reina Cristina. Els jardins del Laberint ja estaven consolidats com a lloc d'esbarjo i visita obligada de la reialesa.

El 1835 a Barcelona hi havia molts sectors socials sota els efectes de la crisi fabril que deixava moltes famílies sense feina. El malestar social desembocaria en forma de revoltes en les anomenades *bullangues*. Joaquim Desvalls va demanar protecció per a la finca del Laberint. El capità general va ordenar de fer un avís públic a Horta imposant 3 lliures de multa a qualsevol persona que entrés a la finca sense permís i el doble si era de nit. El mes de juliol hi van haver revoltes en diferents punts de Catalunya i a Barcelona els exaltats van assaltar i cremar diversos convents. Els marquesos d'Alfarràs eren a Horta amb baguls i cotxes preparats per fugir si calia. Hi va haver amenaces de cremar la torre Sobirana. Un grup de revoltats va incendiar el monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, ben a la vora.

La Llei de Senyoriu de 1837 va abolir els senyoriu de forma irreversible. No obstant va afavorir la conversió dels dominis senyorial en propietat particular. "El més important era que els marquesos seguien sent els terratinents més poderosos del marquesat i els majors contribuents, uns propietaris en qualsevol cas absentsistes. S'havien acabat els monopolis i els drets preferents. El domini sobre les poblacions hauria d'exercitar-se a través d'altres mecanismes, principalment a través del control electoral; heus aquí l'origen del caciquisme". (8)

Seria el darrer Desvalls que viuria i gastaria com un príncep i la seva principal passió, igualment com el seu avi, seria els jardins del Laberint. Va gastar una autèntica fortuna en les seves residències. Va morir el 1883 i el seu cos aniria amb el

Palau Desvalls a principis del segle XX en temps dels Desvalls i Tries

dels seus avantpassats a la capella panteó del Laberint d'Horta. La seva esposa havia mort deu anys abans i com que no tenien descendència directa va designar com a successor el seu cosí germà Lluís Desvalls Fort de Saint Maurin, fill del seu germà Joan Baptista Desvalls. A partir d'aleshores s'establí una segona branca dels Desvalls, que descendia igualment del Gran Marquès de Llupià creador del Laberint.

Lluís Desvalls i Fort de Saint Maurin (1826-1889), setè marquès d'Alfarràs i desè marquès de Llupià a partir de 1884. Va ser marquès els darrers sis anys de la seva vida, però sense facultat de vendre ni alienar i amb l'obligació de traspasar

Joaquim M. Desvalls Sarriera protagonitzà la transició de l'ordre estamental de l'Antic Règim a la societat burgesa

l'herència al seu fill primogènit. Es va casar amb la seva cosina Maria Mercè d'Amat i de Sarriera i van tenir quatre fills i quatre filles. Joan Baptista, el primogènit, va ser l'hereu.

Joan Baptista Desvalls i d'Amat (1858-1922), fent honor de la tradició rebuda dels seus avantpassats es va mantenir fidel a la Corona i promotor d'una important tasca cultural. El rei Alfons XIII va ser objecte de la seva devoció i aquest el va afavorir amb el nomenament de gentilhome de cambra i li va rehabilitar el títol de marquès

del Poal el 1921. Dos-cents anys després d'acabada la Guerra de Successió, com a descendent directe del primer marquès del Poal va rebre el darrer i definitiu reconeixement per part de la dinastia Borbó. Aquesta concessió més que un retorn nobiliari s'entén en clau política per estrènyer els vincles d'unió de la monarquia amb la noblesa catalana. Amb tot, el marquès era un noble allunyat de la política i el seu joc d'apropament i aliances tenia el marc incomparable del Laberint d'Horta. El 1898 va tenir lloc una llúida representació de l'obra de Goethe *Ifigènia a Tàurida* amb un selecte públic assistent. Joan Maragall (poeta i traductor de l'obra, de l'alemany) i Miquel Utrillo (autor del cartell modernista de l'acte) van ser convidats d'excepció. El 1908 es va representar *Somni d'una nit d'estiu* de Shakespeare, amb una adaptació d'Adrià Gual i amb l'assistència dels reis Alfons XIII i Maria Eugènia.

No va contraure matrimoni i com que no va tenir descendència va continuar regint el patrimoni en règim de fideïcomís i va perdre la facultat de designar hereu. En aquesta època es perden alguns béns del patrimoni. El marquès va morir el 1922 i els seus tres germans, ja feia anys que des-cansaven al panteó de la capella de la torre Sobirana. Joaquim i Josep el 1906 (solters i sense fills) i Lluís en una epidèmia de tifus el 1915 i segons les disposicions testamentàries els béns havien d'anar a parar en un dels seus germans.

Lluís Desvalls i d'Amat (1880 aproximadament.-1915), germà de l'anterior, es va casar amb Carme Trias i Romeu. Van

ARXIU DESVALLS (ANC)

Lluís Desvalls i d'Amat i Carme Tries amb els tres primers fills, Lluís, Pilar i Manuel, aproximadament el 1902

tenir vuit fills (encara que Iolanda va morir amb pocs mesos): Lluís, Pilar, Manuel, Tristany, Alfonso, Carme i Maria. En morir prematurament, als 35 anys, la vídua es va fer càrrec de la tutoria dels set fills.

El successor dels tres marquesats seria el primogènit Lluís Desvalls i Trias, directament del seu oncle, però l'herència fideï-comissada de Joaquim Desvalls i Sarriera, patrimoni ancestral de la família, va ser adquirida a parts iguals pels set germans Desvalls i Trias.

Els germans Desvalls i Trias seran els que viuran les últimes èpoques en un espai en plena natura al palau Desvalls i als jardins del Laberint, però amb l'encant que ja

Lluís Desvalls i Trias va rebre els títols dels marquesats de Llupià, del Poal, després de ser rehabilitats pel rei Joan Carles I el 1985

des de començaments del segle XIX la família Desvalls, encapçalats pel seu creador i artífex, van saber mantenir i ampliar. Es conserven moltes fotografies de la família, de principis del segle XX, fetes al palau Desvalls i jardins del Laberint d'Horta⁽⁹⁾.

En la Guerra Civil els Desvalls i Trias van fugir de Catalunya. Lluís Desvalls, el fill gran, va combatre com alferes pro-

visional i dos dels seus germans, Manuel i Alfonso van morir en acció de guerra. Acabada la guerra van tornar el 1939. El context econòmic els era totalment advers i van tenir una progressiva pèrdua de propietat immoble. Es van vendre el palau del marquès d'Alfarràs, que havia patit els bombardeigs, i van traslladar mobles, obres d'art i l'arxiu a la finca d'Horta, que no havia sofert cap dany gràcies a la intervenció de la Generalitat. La torre del Laberint, palau Desvalls o torre Sobirana va esdevenir la residència d'estiu dels cinc germans Desvalls i Trias, Lluís, Tristany, Carme i Maria fins a finals dels seixanta.

Lluís Desvalls i Trias (1900-1987) es va casar el 1930 amb Margarita Maristany i Manén (1906-1995). Segons la premsa⁽¹⁰⁾ el nuvi vestia amb l'uniforme d'oficial de dragons de Montesa i la núvia amb vestit de crepe de satí. El banquet nupcial es va celebrar als Jardins del Laberint.

Va rebre els títols dels marquesats de Llupià, del Poal, després de ser rehabilitats pel rei Joan Carles I el 1985⁽¹¹⁾ (es produïa la rehabilitació d'un títol quan perdia la vigència per haver estat més de quaranta anys sense traspasar⁽¹²⁾) i d'Alfarràs. Van tenir quatre fills: Lluís, Joan Manuel, Carles i Margarita.

Després de la mort del pare, i des de 1989, els marquesats es van dividir entre els fills: Lluís Desvalls Maristany (1931-2104), el d'Alfarràs. Joan Manuel Desvalls Maristany (1933), el del Poal. Carles Desvalls Maristany (1936), el de Llupià.

“Un cop separats d'aquell espai màgic i emblemàtic, [quan van deixar de ser propietaris del palau Desvalls i els jardins del Laberint] els Desvalls es dignaren per fi a davallar del seu Olimp particular per viure com la resta dels mortals. En l'actualitat els descendents del noble il·lustrat creador dels jardins del Laberint segueixen formant part de la societat catalana i hi fan la seva singular aportació a través de la família i el treball.”⁽¹³⁾

Lluís Desvalls i Maristany va ser el que va preservar l'ingent arxiu familiar. La seva entesa amb l'Arxiu Nacional de Catalunya i amb l'historiador Josep Fernández Trabal van conduir a la possibilitat de fer públic l'arxiu Desvalls i de fer conèixer la trajectòria històrica de la nissaga Desvalls a base de submergir-se en l'abundant documentació de l'esmentat arxiu.

Carles Desvalls i Maristany, gran reivindicador de la història familiar, va exercir el seu mecenatge per donar a llum l'excel·lent monografia de la història dels Llupià fins al seu entroncament amb els Desvalls. A la fi, el seu compromís de mantenir la història familiar es conjugava amb el seu

ARXIU DESVALLS (ANC)

Germans Desvalls i Trias jugant a la rutlla. Primera dècada del XX

ARXIU DESVALLS (ANC)

Lluís Desvalls i Trias i Margarita Maristany i Manén el dia del seu casament, als jardins del Laberint. 1930

OSCAR MARTÍNEZ

Part dels llibres que contenen la documentació de l'Arxiu on es poden veure dos volums del patrimoni d'Horta

desig de donar-la a conèixer al públic en general, perquè forma part de la mateixa història de Catalunya.

ARXIU DE LA FAMÍLIA DESVALLS

Aquesta dilatada trajectòria de la família Desvalls, i la de les nissagues anteriors amb les quals va entroncar, ha generat una enorme documentació que ultrapassa l'interès privat i és una font de coneixement històric de primera magnitud. L'arxiu pròpiament dit es va constituir el 1822 després de la mort de Joan Anton Desvalls d'Ardena. El seu fill, Antoni Miquel Desvalls i Ribes va fer reunir en un sol arxiu la documentació dels Desvalls, Masdovelles i Llupià als dels Ribes, al palau dels marquesos d'Alfarràs. Aquest arxiu va quedar al càrrec de l'administrador de la família i d'un secretari-arxiver.

Amb Joaquim M. Desvalls i Sarriera hi va haver la necessitat de tenir instruments eficaços per gestionar l'immens patrimoni que posseïen per Catalunya, Aragó i França i a partir de 1850 es va encarregar la ordenació de la documentació a Francesc de Bofarull i Sans. El fons primer va estar al palau dels marquesos d'Alfarràs al carrer

El 1995 Lluís Desvalls i Maristany va signar un conveni amb l'Arxiu Nacional de Catalunya per restaurar i digitalitzar l'arxiu

d'Anselm Clavé. A partir de la venda del palau el 1944 l'arxiu va anar a parar al palau Desvalls, al Laberint, i quan es va produir la permuta amb l'Ajuntament de Barcelona, el 1971 va passar a conservar-se a la finca familiar de Viladollos (Olèrdola). El 1995 Lluís Desvalls i Maristany va signar un conveni amb l'Arxiu Nacional de Catalunya (ANC) per a la restauració i digitalització de la documentació. Els treballs van consistir en la neteja, aplanament, restauració i la descripció d'un total de 4.507 unitats entre els segles XI i XVII. El fons prové de quatre procedències dels principals llinatges dels marquesos d'Alfarràs: pergamins dels Desvalls i d'altres famílies entroncades; del llinatge dels Masdovelles, llinatge entroncat amb els Desvalls el 1647 quan Joan Baptista Desvalls i de Junyent es va casar amb Elionor de Masdovelles i Copons; l'arxiu dels Llupià i la documentació dels Ribes, marquesos d'Alfarràs.

El febrer de 2107 el fons va ingressar a l'ANC, constituint un ingent gruix documental, completament consultable, de gran valor històric tant per la trajectòria d'una família de la noblesa catalana com per l'estudi dels fets històrics i socials de Catalunya des del segle XIII fins el XX.^(14 i 15)

EL PALAU DESVALLS

Quan es veuen els jardins del Laberint en tota la seva extensió i magnificència passa desapercebut l'edifici de l'entrada: el palau Desvalls i la torre Sobirana, absorbida a la construcció, i que sobresurt per sobre de la teulada. I més encara en l'estat de precaritat que ja fa anys que arrossega. En les finques senyoriales habitualment la casa principal és la que llueix, la que es veu i s'admira, i els jardins són complements ornamentals i estètics. Aquí és a l'inrevés; pitjor encara, a la casa principal no se li ha donat protagonisme fins al punt que fàcilment s'ignora que té un lligam amb el Laberint.

El 1845 Joaquim Desvalls i de Sarriera, net de Joan Anton Desvalls d'Ardena, va emprendre una sèrie d'obres a la casa torre Sobirana. Hi ha un document, *Obras en la casa de campo de Horta empezadas en 1845*, on consta que va fer enderrocar el fortí (l'anomenat *castell fortí*, les ruïnes del qual encara són entre la boscúria de Collserola) que les autoritats militars havien construït en el bosc de Fontanilles per causa de la guerra carlina. També va fer enderrocar diferents cases agrícoles a la vora de la torre.

Es va construir una nova capella a partir de la llicència de trasllat de l'antiga que li va concedir el bisbe. Aquesta capella va ser concebuda com a mausoleu i lloc de repòs de la família. Al subsòl de la capella del palau hi ha l'antic el panteó familiar. El 1846 s'hi van traslladar les restes mortals de Joan Anton Desvalls i d'Ardena, les del seu fill Antoni Miquel i la seva esposa, entre algun altre familiar, que estaven enterrats a Vilafranca del Penedès.

En la intervenció en l'ampliació dels jardins (1853), l'arquitecte Elies Rogent també va prendre part en reformes de la façana davantera de la torre Sobirana amb la inclusió d'elements arabitzants dins d'un

Els germans Desvalls i Tries asseguts a les escales del palau. De dalt a baix, Lluís, Pilar, Manuel Alfonso, Tristany, Carme i Maria, probablement primera dècada del XX

Lluís i Pilar Desvalls i Tries jugant a les escales del palau. Aproximadament el 1905. Les lletres de la cortina: A, d'Alfarràs i L, de Llupià

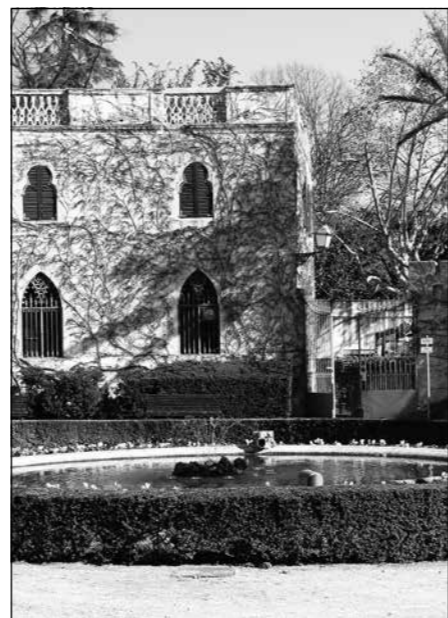
corrent orientalista molt en boga a partir de meitat del XIX degut a una fascinació per l'exotisme de l'Orient. A la gran portalada el marquès hi va fer posar l'escut heràldic amb les armes dels Vallseca, Roger, Llupià i Desvalls, els successius propietaris de la finca, i en el centre la dels Ribes marquesos l'Alfarràs. L'escut culmina amb la corona marquesal i una bèstia alada. L'aspecte dels jardins i de l'edifici de l'anomenat palau Desvalls o del marquès d'Alfarràs tal com són actualment és gràcies a la intervenció de Joaquim Desvalls.⁽¹⁶⁾ Exteriorment el més destacable és la part de la torre Sobirana que encara queda i que sobresurt del cos de l'edifici.

Com ja s'ha reiterat, crida l'atenció el poc protagonisme que té el palau respecte dels jardins, i la diferència estilística que hi ha entre ells, però és que aquest diferent tracte ja es va donar quan el marquès Joan Anton Desvalls va decidir construir els jardins a finals del XVIII. Segons manifesta la professora Maria Luisa Gutiérrez Medina⁽¹⁷⁾, es pot pensar que el marquès es va decantar per posar tots els seus esforços en la construcció dels jardins en comptes d'un palau, perquè ja tenia el palau del marquesat d'Alfarràs, a Barcelona, (aportat al matrimoni per la seva esposa, Maria Teresa Ribas) i els jardins responien a un desig d'espai ampli, en plena natura, intentant emular els jardins en pendent de les viles italianes.

La fi d'una època d'esplendor

La família Desvalls va freqüentar el palau i els jardins, segurament en èpoques vacacionals i d'esbarjo, fins a finals dels seixanta. Eren ja uns temps en què no es podia mantenir una propietat d'aquestes característiques.

El 1973 Lluís Desvalls i Tries era president de la Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de Barcelona (anomenada *caixa dels*

CARLOTA GIMÉNEZ

Joan Desvalls i d'Amat (probablement el del centre) amb un grup d'amics a les escales del palau Desvalls, a principis del XX

marquesos per la quantitat de títols nobiliaris dels seus consellers), entre diversos càrrecs en empreses de l'època. La finca del Laberint d'Horta estava qualificada de parc urbà i forestal amb 433.833 m² i un valor de 70.690.691 pessetes. En una operació entre l'Ajuntament de Barcelona i la família Desvalls la finca va ser bescanviada (segons acord del Ple municipal de 2 de febrer de 1967) per una gran illa de propietat municipal: Diagonal-Pius X-Dr. Ferran i passeig de Manuel Girona, de 9.245 m² de valor 70.649.000 pessetes. La valoració d'aquesta illa de terrenys va ser molt baixa (gairebé la meitat de preu del valor de mercat), però segons opinió dels nous propietaris *la diferència de valor entre les dues finques que es van permutar equivalia a una donació a la ciutat*. Però el bescanvi entre el consistori i la família Desvalls es va dur a terme en un moment oportú, ja que els terrenys de Pedralbes de seguida es van revaloritzar enormement degut a la construcció del Cinturó de Ronda, que va propiciar construcció d'hotels i altres empreses en una zona de la Diagonal que fins llavors estava infravalorada.⁽¹⁸⁾

Amb els jardins del Laberint ja de propietat municipal i amb uns anys sense cap intervenció van patir abandó i vandalisme

que van fer perdre algunes escultures i tots els espais enjardinats. A partir de 1970 es va produir una restauració integral dels jardins per part de l'arquitecte Joaquim M. Casamor. Es va inaugurar com a espai públic el 19 de maig de 1971. L'èxit de freqüentació del públic en un jardins pensats per a ús privat van produir un desgast que va repercutir en un deteriorament general. El 1994 es va emprendre una nova restauració tenint en compte els traçats originals amb el seguiment de la documentació, la restitució del circuit de l'aigua, de parts arquitectòniques deteriorades... dirigits per un equip d'experts en diverses disciplines. Actualment els jardins del Laberint són una joia patrimonial amb molta freqüentació de visitants que cal regular de forma racional per evitar un nou deteriorament.

Actualitat incerta del palau Desvalls

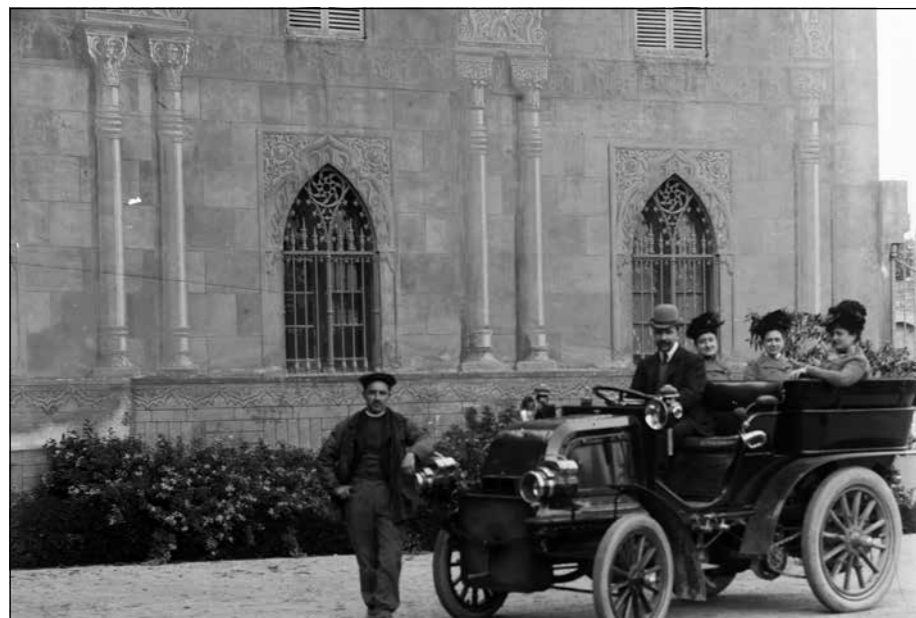
Queda altre cop la incògnita sobre què cal fer amb el palau. Si es revisa l'hemeroteca d'aquests últims anys es veu que hi han hagut diversos intents municipals de donar un ús rendible al palau amb la implicació d'iniciatives privades (Fundació Joan Brossa, Casa del Marroc, Casa de Rússia...). Res. La rehabilitació és costosa i segurament la rendibilitat política és escas-

sa. També a l'hemeroteca es troben planys de nostàlgics de "quan això era privat feia molt més goig", però és que el patrimoni públic el paga la ciutadania i els pressupostos no arriben per tot. La qüestió rau en la tria que fa l'administració sobre què finançar amb cabals públics i la conscienciació ciutadana per exigir-li una actuació o una

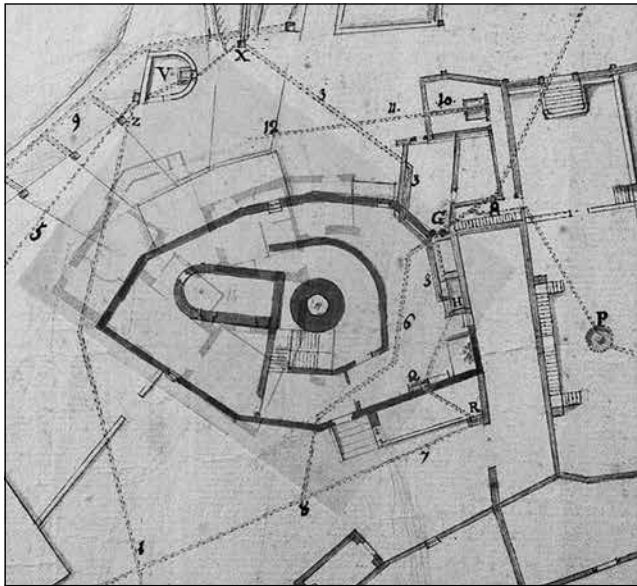
Hi han hagut diversos intents municipals de donar un ús rendible al palau amb la implicació d'iniciatives privades

altra. I de vegades aquesta tria passa per criteris més aviat polítics que no pas històrics o patrimonials.

Malgrat que hi havia una partida presupostària del Districte d'Horta-Guinardó el 2017, d'1,3 milions d'euros, per fer una mínima intervenció d'urgència no es va acabar fent res⁽¹⁹⁾. L'article de CARRER, de M. Eugenia Ibáñez⁽²⁰⁾, denunciava el desembre de 2018 com estava la situació del palau del Laberint. La restauració dels jardins de 1994 es va fer amb fons de la Unió Europea, però es va invertir una mínima part en el palau. Una part està reha-

La família Desvalls i d'Amat en un cotxe davant del palau. A la dreta els mateixos finestrals a l'actualitat

ARXIU DESVALLS (ANC) / GOOGLE

Fragment del plànol de Domenico Bagutti de 1821 i una imatge actual del palau on es pot veure el deteriorament amb part de la teulada esfondrada. La forma poligonal del palau es manté a les dues imatges

bilitada per acollir les oficines de Parcs i Jardins; la resta cau a trossos. Fins a cinc equips de govern municipal del Districte d'Horta-Guinardó (una mica més de 25 anys) de diferent color polític han permès l'abandó i el progressiu deteriorament de l'edifici. Sembla ser que existeix un projecte de millora estructural i que això havia de ser una prioritat per al 2019, cosa que ja no serà possible.

Com pot ser que un bé patrimonial com el palau Desvalls absolutament lligat als jardins del Laberint que tan bé es promocionen com d'interès turístic hagin caigut en la desídia de l'administració, tant municipal com de la Generalitat, per estar en l'estat actual pròxim a la ruïna total? I més encara, la torre Sobirana forma part d'una construcció defensiva coetània a la torre Jussana (desapareguda) i a la torre dels Senyors d'Horta (conservada en part dins de can Cortada), amb una antiguitat

de gairebé 1000 anys. Pot ser que no hi hagi cap iniciativa ni projecte que valori un bé patrimonial d'aquestes característiques?

Durant tots aquests anys veus individuals i col·lectives han denunciat la desídia d'aquest bé patrimonial públic, però queda massa lluny de la centralitat barcelonina, es miri com es miri.

Malgrat s'ha avançat força la valoració del patrimoni per part de l'administració i del públic, encara hi ha massa mercantilisme a l'hora de preservar o no un bé patrimonial i es prioritza allò que dona més rendibilitat. De vegades no cal fer grans modificacions si es fa un manteniment continuat, però l'abandó acaba demanant grans inversions.

Abans aquest espai pertanyia a una família noble i per ser propietat privada es valorava i es mantenia, embellint-se a través dels anys a gust dels propietaris. Ara és un

bé públic i allò que és públic és de tothom, però precisament per això molts cops no es valora suficient. Cal conèixer molt bé les històries dels llocs que visitem o a on vivim per poder valorar allò que cal preservar i el palau Desvalls mereix que sigui dignificat abans no s'ensorri.

BIBLIOGRAFIA I FONTS CONSULTADES

- 1) *Palaus de Barcelona. Cases senyoriales i vida privada de l'aristocràcia*, Rosa M. Creixell, Angle Editorial, Barcelona, 2018
- 2) <http://cartaarqueologica.bcn.cat/2995>
- 3) *Pel & Ploma*, "El laberinto", núm. 95, juliol 1903
- 4) *Història dels Llupià (1088-1771) i els seus llinatges incorporats: Icard, Roger i Vallseca*, Josep Fernández Trabal (dir.), Edicions Trabucaire, Canet (França), 2006
- 5) *Els Desvalls i Catalunya. Set-cents anys d'història d'una família noble catalana*, Josep Fernández Trabal, Pagès Editors, Barcelona, 2013 – pàg. 498
- 6) <https://www.lavanguardia.com/cultura/20180815/451328098898/domenico-bagutti.html>
- 7) *Els Desvalls i Catalunya...* pàgs. 391-392
- 8) *Els Desvalls i Catalunya...* pàgs. 537-538
- 9) Arxiu Nacional de Catalunya – Arxiu de la família Desvalls
- 10) *La Vanguardia*, 21 de juny 1930
- 11) https://www.wikiwand.com/es/Marquesado_de_Lupi%C3%A1
- 12) <http://www.soci.scgenealogia.org/nobiliaria/lex.htm>
- 13) *Els Desvalls i Catalunya...* pàg. 577
- 14) http://anc.gencat.cat/web/contenut/anc/noticies/Documents/2018_Arxiu-familia-Desvalls_10.pdf
http://anc.gencat.cat/web/contenut/anc/noticies/Documents/2018_Triptic-Viladellops_004.pdf
- 15) Butlletí de l'Arxiu Nacional de Catalunya núm. 48 – octubre 2017
- 16) *Els Desvalls i Catalunya...* pàg. 558
- 17) Actes del VI Congrés d'Història Moderna de Catalunya: "La Catalunya diversa" (15-19 de desembre de 2008) – comunicació "Los jardines del Laberinto de Horta, algo más que un jardín neoclásico", María Luisa Gutiérrez Medina
- 18) Revista CAU. Publicación del Colegio Oficial de Aparejadores y Arquitectos Técnicos de Cataluña, Septiembre-Octubre 1973
- 19) <https://beteve.cat/btv-noticies-73/pas-endavant-per-rehabilitar-el-palau-del-laberint-dhorta/>
- 20) "La desídia municipal hunde el palacio del Laberint", M. Eugenia Ibañez - Revista CARRER núm. 150 – desembre 2018

JUANJO FERNÁNDEZ

Imatges actuals de l'interior del palau en estat ruïnós